

ความแตกต่างระหว่างวิธีการพัฒนาการของเฮเกลกับมาร์กซ์

The Differences between Hegel and Marx's Dialectics.

ไพรัตน์ ดอนไพร¹ และ หอมหวล บัวระภา²

Phairat Donphrai¹ and Homhuan Buarabha²

^{1,2}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1,2}Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2}มหาวิทยาลัยขอนแก่น

^{1,2}Khon Kaen University

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาทฤษฎีและวิธีการพัฒนาการตามทฤษฎีของเฮเกล และมาร์กซ์ 2) เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างวิธีการพัฒนาการของเฮเกลกับมาร์กซ์

งานวิจัยเอกสารนี้ได้ศึกษาวิจัยข้อมูลจากผลงานเขียนต่างๆ ของเฮเกล และมาร์กซ์ที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีพัฒนาการ รวมทั้งผลงานเขียนของบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยมาทำการวิเคราะห์และเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความแตกต่างของที่มาของแนวคิด และวิธีการประยุกต์ใช้

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ทฤษฎีพัฒนาการ ตามทฤษฎีของเฮเกล และมาร์กซ์ เป็นทฤษฎีที่อาศัยเรื่องการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง และการพัฒนาของสรรพสิ่ง โดยมีสาเหตุมูลฐานมาจาก ความขัดแย้งภายในสรรพสิ่งนั้นๆ วิธีการพัฒนาการ ตามทฤษฎีของเฮเกล และมาร์กซ์ นั้น เป็นกระบวนการวิเคราะห์การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาของสรรพสิ่งโดยถือเอาความขัดแย้งที่มีอยู่ในสรรพสิ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของกระบวนการ ความแตกต่างระหว่าง วิธี

การพัฒนาการ ของเฮเกิลกับมาร์กซ์นั้น อยู่ที่ความแตกต่างของโลกทัศน์ทางปรัชญา โดยโลกทัศน์ปรัชญาของเฮเกิลเป็นแนวคิดนิยมภววิสัย ขณะที่มาร์กซ์เป็นแนวคิดนิยมภววิสัย ดังนั้น องค์ประกอบและขั้นตอนในกระบวนการพัฒนาการของทั้งสองจึงแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ใน 5 ด้าน คือ ด้านรูปแบบและทิศทางการเคลื่อนไหวของกระบวนการ ด้านองค์ประกอบที่เป็นพลังผลักดันให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ด้านขอบเขตด้านเป้าหมายและด้านการใช้เหตุผลประกอบในกระบวนการ

คำสำคัญ: Hegel's dialectics, Marx's dialectics

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the Hegel and Marx's dialectic laws and methods, 2) to compare the differences of their concepts.

This documentary research studied the content from works of Hegel and Marx and other works about the concepts. Which were criticized and compared to study the differences and application.

The results of the research signified that Hegel and Marx's dialectics were the law of dynamic motion, change and development of things due to the inside contradiction of themselves. It was the process analyzing of motion, change and development of things and the contradiction in things themselves was the beginning point of the process. The difference between these two both concepts of dialectic method caused from different philosophy view. Hegel was objective idealism whereas Marx was objective materialism, so Hegel and Marx's concept of dialectical process was absolutely different in the process' format and step of motion, parts that causes of the motion and change, the extent and final goal of process, and the reason using in process.

Keywords: Hegel, Marx, Dialectics.

บทนำ

ในบรรดาผลงานต่างๆ ของมาร์กซ์ (Marx) นั้น ผลงานที่ถือกันว่าสำคัญที่สุดของเขาก็คือหนังสือเรื่อง *ทุน* (Das Kapital หรือ Capital) เป็นผลงานที่มาร์กซ์ได้ค้นคว้าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism) ไว้อย่างละเอียดลึกซึ้ง หนังสือ *ทุน* เป็นเอกสารที่มาร์กซ์วิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยอาศัยหลักปรัชญาวัตถุนิยมปฏิพัฒนาการ (dialectical materialism) และวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (historical materialism) เป็นหลักพื้นฐานในการวิเคราะห์ ในบทส่งท้ายฉบับตีพิมพ์ครั้งที่ 2 ภาษาเยอรมัน (afterword to the second German edition) ของหนังสือ *ทุน เล่มที่ 1* นั้น ข้อความวรรคหนึ่งในบทส่งท้ายนี้ มาร์กซ์ได้เขียนว่า

วิธีการพัฒนาการ (dialectical methods) ของข้าพเจ้านั้น ไม่เพียงแต่จะแตกต่างไปจาก ลัทธิของเฮเกล เท่านั้น แต่มันมุ่งไปในทิศทางที่ตรงกันข้ามกันเลยทีเดียว ในทางของ เฮเกล นั้น วิถีแห่งชีวิตกับกระบวนการทางสมองของมนุษย์นั้น เป็นกระบวนการของความนึกคิด ซึ่งเขาถึงกับแปรเปลี่ยนรูปแบบมันให้เข้าไปอยู่ภายใต้อำนาจอีกส่วนหนึ่งต่างหากในนามที่เรียกว่ามโนคติ คือพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นผู้สร้างโลกแห่งความเป็นจริง และโลกแห่งความเป็นจริงนั้น ก็เป็นเพียงรูปแบบปรากฏการณ์ภายนอกของ มโนคติ ที่แสดงออกมาเท่านั้น ส่วนข้าพเจ้ากลับเห็นเป็นตรงกันข้าม มโนคติ นั้นไม่มีอะไรนอกเหนือไปกว่าโลกแห่งวัตถุที่ได้สะท้อนเข้าไปอยู่ใน จิต ของมนุษย์แล้วจึงถูกแปรเปลี่ยนไปเป็นรูปแบบต่างๆ ของความนึกคิด

และจากจดหมายของมาร์กซ์ลงวันที่ 6 มีนาคม ค.ศ. 1868 ที่ส่งไปถึงเพื่อนสนิทของเขาคนหนึ่งคือ ดร. คูเกิลมานน์ (Dr. Ludwig Kugelmann) ข้อความส่วนหนึ่งในจดหมายฉบับนี้ มาร์กซ์ได้เขียนว่า “กฎปฏิพัฒนาการ (dialectic) ของเฮเกลนั้นเป็นรูปแบบพื้นฐานของกฎปฏิพัฒนาการทั้งหมด แต่ทั้งนี้หมายถึงหลังจากที่ได้กวาดเอาลักษณะอันลึกลับมหัศจรรย์ทิ้งออกไปแล้ว และสิ่งนี้แหละที่ทำให้วิธี

การของเขาแตกต่างไปจากของเฮเกล” ซึ่งก็หมายความว่า มากซ์ได้รับเอากฎ
ปฏิพัฒนาการของเฮเกลมาใช้เป็นหลักการพื้นฐาน แต่วิธีการประยุกต์ใช้นั้นกลับ
แตกต่างอย่างเป็นตรงกันข้าม

ถึงมากซ์จะบอกว่า วิธีการปฏิพัฒนาการของเขานั้นแตกต่างไปจากของ
เฮเกล (Hegel) อย่างเป็นตรงกันข้าม แต่มากซ์ก็ยังยอมรับรูปแบบพื้นฐานในกฎ
ปฏิพัฒนาการของเฮเกล ทุกประการ มากซ์ได้วิจารณ์ยกย่องหลักปรัชญาของเฮเกล
ว่าเป็นหลักปรัชญาที่ถูกหลักที่สุดเท่าที่มนุษย์เคยเสนอมา โดยตัวเขาเองก็ยอมรับว่า
วิธีการปฏิพัฒนาการของตนนั้นสืบทอดมาจากเฮเกล ดังข้อความบางตอนในบทส่ง
ท้ายของหนังสือ ทุน เล่มที่ 1 ดังกล่าวข้างต้น มากซ์ได้เขียนไว้ว่า “...ดังนั้นข้าพเจ้า
จึงประกาศตัวอย่างเปิดเผยว่าข้าพเจ้าเป็นศิษย์ของนักคิดผู้ยิ่งใหญ่ท่านนี้...”
[หมายถึงเฮเกล] (...I therefore openly avowed myself the pupil of that mighty
thinker...)

มากซ์ยอมรับในกฎปฏิพัฒนาการของเฮเกล และกล่าวว่าวิธีการ
ปฏิพัฒนาการของตนเองนั้นก็สืบทอดมาจากเฮเกล แต่ในขณะเดียวกันมากซ์
กลับยืนยันว่า วิธีการปฏิพัฒนาการของตนเองนั้นแตกต่างไปจากของเฮเกล อย่างเป็น
ตรงกันข้าม หรืออาจจะกล่าวได้ว่า มากซ์ยอมรับในหลักการ แต่ไม่ยอมรับในวิธีการ
ของเฮเกล ปัญหาอยู่ที่ว่ามากซ์ไม่เคยอธิบาย หรือสรุปกฎปฏิพัฒนาการ ของตนเอง
ไว้อย่างเป็นระบบเลย ส่วนกฎปฏิพัฒนาการของ ลัทธิมากซ์ (Marxism) ที่ชาว
มากซ์ซิสต์ (Marxist) ยึดถือกันนั้นความจริงเป็นผลงานเขียนของ เองเกลส์ (Engels)
เช่น ในผลงานเขียนเรื่อง Anti-Duhring และ The Dialectic of Nature เป็นต้น
ซึ่งข้อสรุปในเรื่องเกี่ยวกับ กฎปฏิพัฒนาการของ เองเกลส์ ก็ได้กลายเป็นหลักยึดของ
บรรดาชาวมากซ์ซิสต์ ตลอดมา ถึงแม้กฎปฏิพัฒนาการตามข้อสรุปของเองเกลส์
จะเป็นสิ่งยึดถือของชาวมากซ์ซิสต์เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีชาวมากซ์ซิสต์บางส่วน
ที่ปฏิเสธ กฎปฏิพัฒนาการของ เองเกลส์โดยวิพากษ์วิจารณ์ว่ากฎปฏิพัฒนาการ
ของเองเกลส์มีลักษณะเป็นกลไกสำเร็จรูปตายตัว ที่ออกไปในทางอภิปรัชญา
ธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกันก็มองว่า การประยุกต์ใช้ กฎปฏิพัฒนาการในรูปแบบ
ของมากซ์นั้นมีความละเอียดอ่อนครอบคลุมและจำกัดขอบเขตการศึกษาค้นคว้า

เฉพาะในทางสังคมและเศรษฐกิจ มากกว่าที่จะเป็น กฎธรรมชาติที่เป็นสากล อย่างแบบฉบับของเฮเกลส์

จากการที่มากซ์ไม่เคยนำเสนอ กฎปฏิพัฒนาการ ที่เป็นรูปแบบเฉพาะของตนเอง แต่ตามคำยืนยันของมากซ์ที่ว่า “กฎปฏิพัฒนาการ คือหลักการสำคัญที่เป็นพื้นฐานในการอธิบายพัฒนาการทางสังคม” ดังนั้นการที่จะรู้และเข้าใจในกฎปฏิพัฒนาการ ตามแบบฉบับที่มากซ์ยึดถือเป็นหลักพื้นฐานในการสร้างทฤษฎีต่างๆ ได้นั้น จึงต้องศึกษาจากรูปแบบความคิดของมากซ์ ที่ได้สะท้อนเป็นผลงานปรากฏออกมาในขอบเขตรูปธรรมต่างๆ เพื่อค้นให้พบว่า วิธีการปฏิพัฒนาการ ของมากซ์ นั้นมีรูปแบบและมิติ การเคลื่อนไหวที่ปรากฏออกมาเป็นจริงในทางรูปธรรมอย่างไร และต่อเมื่อได้พบสิ่งดังกล่าวนี้แล้วเท่านั้นจึงจะสามารถชี้ชัดลงไปได้ว่าวิธีการปฏิพัฒนาการ ของมากซ์นั้นมีความแตกต่างไปจากวิธีการปฏิพัฒนาการ ของเฮเกล ตามคำยืนยันของมากซ์ที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ซึ่งก็คือประเด็นปัญหาและเหตุผลของการศึกษาวิจัย ในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากฎปฏิพัฒนาการและวิธีการปฏิพัฒนาการตามทฤษฎีของเฮเกลและ มากซ์
2. เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่าง วิธีการปฏิพัฒนาการ ของ เฮเกล กับ มากซ์

ขอบเขตของการวิจัย

ประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาก็คือ ความแตกต่างในเรื่องของเนื้อหาสาระ ของวิธีการปฏิพัฒนาการ ตามทฤษฎีของ เฮเกล กับ มากซ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

1. ศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับ กฎปฏิพัฒนาการ ในสมัยก่อนหน้าที่เฮเกลจะได้สร้างระบบปรัชญาของตนเองขึ้นมา

2. ตีความแนวคิดเกี่ยวกับ กฎปฏิพัฒนาการตามแนวทางของ เฮเกล และ มากซ์
3. ตีความแนวคิดเกี่ยวกับ กฎปฏิพัฒนาการตามแนวทางของ เองเงิลส์
4. ตีความแนวคิดเกี่ยวกับ กฎปฏิพัฒนาการ ของนักคิดคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
กับ กฎปฏิพัฒนาการ ของ เฮเกล และ มากซ์

ขั้นตอน และวิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะของการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการนำข้อมูลที่ได้มาทำการศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นความแตกต่างทั้งทางด้านที่มาของแนวคิด เนื้อหาสาระ และวิธีการประยุกต์ใช้ ดังนั้นเพื่อให้ วิธีดำเนินการศึกษามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดเป็นขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

1. ศึกษาทำความเข้าใจในวรรณกรรมต่างๆเป็นต้นว่า หนังสือ ตำรา เอกสาร งานเขียนหรือ บทความ ที่เกี่ยวข้องกับกฎปฏิพัฒนาการ ของสำนักแนวคิดอื่นๆ ในอดีต ก่อนหน้าที่เฮเกลจะได้สร้างระบบปรัชญาของตนเองที่เรียกว่า กฎปฏิพัฒนาการขึ้นมา

2. ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกฎปฏิพัฒนาการ และการประยุกต์ใช้ของเฮเกล ซึ่งมีเผยแพร่ ในตำรา เอกสาร งานเขียน บทความ หรือในรูปแบบสื่อต่างๆ อยู่แล้ว ส่วน มากซ์ นั้นไม่เคยอธิบาย กฎปฏิพัฒนาการ ของตนเองไว้อย่างเป็นระบบ ดังนั้น เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงรูปแบบ วิธีการพัฒนาการที่แท้จริงของมากซ์ได้นั้น คงจะต้องศึกษาจากแนวคิดเรื่อง วัตถุนิยมปฏิพัฒนาการ วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ และผลงานเขียนที่สำคัญของมากซ์โดยเฉพาะในหนังสือเรื่อง ทุน เป็นหลัก พร้อมทั้งงานเขียนอื่นๆ ซึ่งกล่าวกันว่า ผลงานเหล่านั้นทั้งหมดมีกฎปฏิพัฒนาการอยู่เบื้องหลัง นอกจากนี้ยังต้องศึกษาจากงานเขียนในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่อง กฎปฏิพัฒนาการ ขององเงิลส์ รวมทั้งศึกษาจากผลงานเขียนของบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนประกอบด้วย

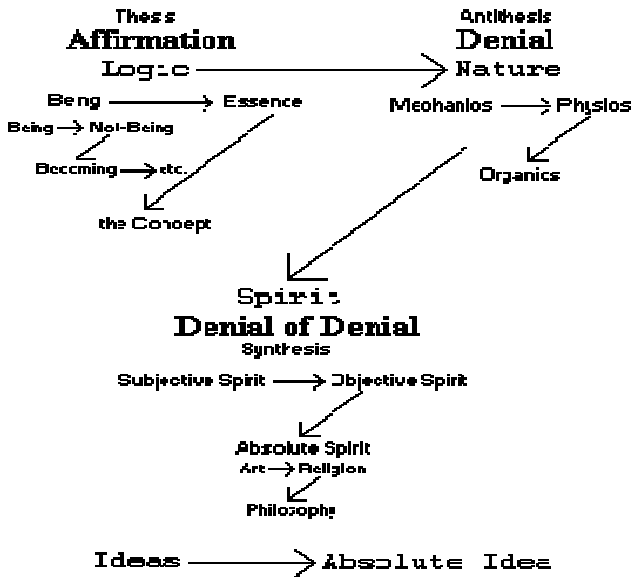
3. ในลำดับสุดท้ายจะเป็นการเปรียบเทียบและสรุปเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างวิธีการพัฒนาการของเฮเกล กับ มาร์กซ์ ตามประเด็นที่ได้ตั้งไว้ในวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย พร้อมทั้งเสนอแนะและแสดงความคิดเห็นต่อผลสรุปที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ด้วย

นิยามศัพท์

พัฒนาการ คือคำที่มีความหมายในทาง อภิปรัชญา ตามระบบปรัชญาของเฮเกลถือว่าความเป็นจริงมีแต่จิตสัมบูรณ์ (absolute mind) ดวงเดียว ซึ่งไม่มีวันอยู่นิ่งแต่จะต้องพัฒนาไปโดยมีการขัดแย้งภายในตัวเองเรื่อยไปเป็น 3 ภาวะคือภาวะพื้นฐาน (thesis) ภาวะแย้ง (antithesis) และภาวะสังเคราะห์ (synthesis) ที่เรียกว่าพัฒนาการก็เพราะต้องพัฒนาโดยความขัดแย้ง เมื่อถึงภาวะสังเคราะห์ได้ครั้งหนึ่ง จิต ก็จะทำหน้าไปขั้นหนึ่ง ซึ่งก็จะเป็นภาวะพื้นฐานของขั้นต่อไปทันที และจะพัฒนาเช่นนี้ไปเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด และในหลักการของเฮเกลดังกล่าวนี้เอง มาร์กซ์ได้นำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างทฤษฎีอธิบายวิวัฒนาการทางสังคม

ผลการศึกษา

1. วิธีการพัฒนาการเฮเกลเป็นกระบวนการทางความคิดอันประกอบด้วย ภาวะของความตีสามภาวะคือ ภาวะยืนยัน ภาวะแย้ง และภาวะสังเคราะห์ กฎพัฒนาการของเฮเกลเป็นเครื่องมือในการพิสูจน์โลกทัศน์ปรัชญาของท่านเอง วิธีการพัฒนาการเป็นการอธิบายขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง กล่าวคือเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกว่าเป็นการคลี่คลายหรือการแสดงออกของความแท้จริงสูงสุดที่เรียกว่า จิตสัมบูรณ์ สรรพสิ่งทุกอย่างมีบ่อเกิดมาจากจิตสัมบูรณ์ วิธีการพัฒนาการเป็นขั้นตอนของการพิสูจน์ว่าความแท้จริงสูงสุดมีเพียงสิ่งเดียวคือ จิตสัมบูรณ์ ในวิธีการพัฒนาการมีเหตุผล เป็นพลังผลักดันให้กระบวนการพัฒนาก้าวหน้าไป องค์ประกอบทุกอย่างในทุกขั้นตอนตามวิธีการพัฒนาการล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของ มโนภาพ ที่มีความสัมพันธ์กันอยู่ สามภาวะซึ่งอาจแสดงให้เห็นเป็นแผนภาพ (ภาพที่ 1 และ 2) ได้ดังนี้

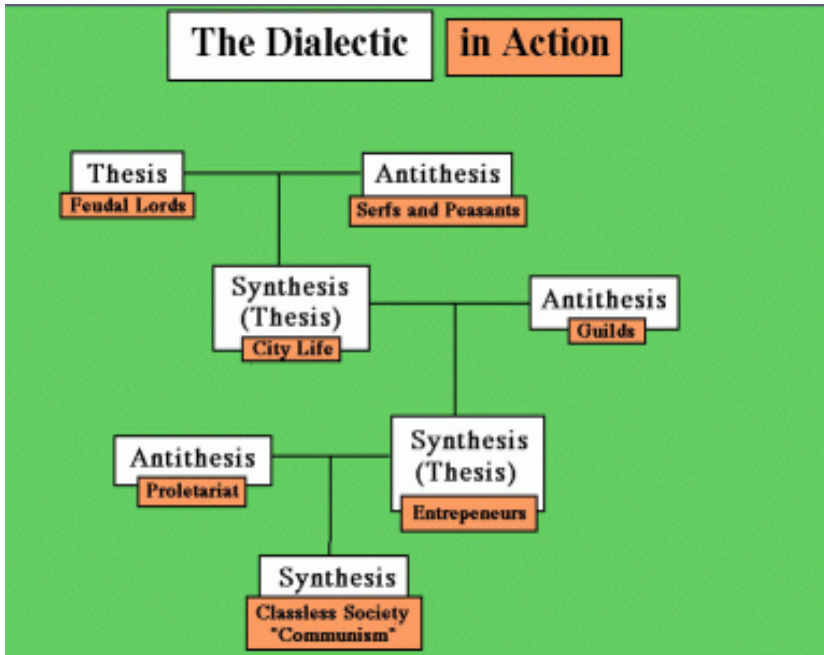
ภาพที่ 1 ภาวะ และความสัมพันธ์ในกระบวนการปฏิพัฒนาการ ของเฮเกิล

2. หัวใจสำคัญในกระบวนการปฏิพัฒนาการของมากซ์ก็คือ กฎความเป็นเอกภาพของด้านตรงข้ามในสิ่งเดียวกัน ซึ่งกฎนี้เองที่ทำให้มองเห็นความขัดแย้งในสรรพสิ่ง ด้านตรงข้ามในสิ่งจะมีภาวะการดำรงอยู่ที่แตกต่างกัน คือด้านหนึ่งเป็นด้านหลักของความขัดแย้ง ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นด้านรอง ความขัดแย้งของด้านตรงข้ามในสิ่งเป็นพลังผลักดันให้สรรพสิ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาก้าวหน้าไป ความขัดแย้งระหว่างด้านตรงข้ามของสิ่งทำให้เกิดการต่อสู้กันระหว่างด้านตรงข้าม การต่อสู้ระหว่างด้านตรงข้ามของสิ่งเป็นการต่อสู้ในรูปแบบที่ว่าด้านหนึ่งต่อสู้เพื่อการดำรงอยู่ในสภาพเดิมของตนเอง แต่อีกด้านหนึ่งเป็นการต่อสู้เพื่อพลิกกลับตนเองไปเป็นด้านตรงข้าม การต่อสู้นี้จะทำให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงในสิ่งตรงข้าม โดยการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงในทางปริมาณ จนเมื่อถึงจุดที่สิ่งๆ นั้นไม่สามารถที่จะดำรงสภาพเดิมในด้านของตนเองไว้ได้แล้วก็จะเกิด

การเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพ นั่นคือด้านหลักของความขัดแย้งจะกลายเป็นด้านรอง ส่วนด้านรองก็จะพลิกกลับเป็นด้านหลัก การเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพนี้ก็คือ การปฏิเสธคุณภาพเดิมของสรรพสิ่ง ตามกฎปฏิบัติพัฒนาการของลัทธิมาร์กซ์ สรรพสิ่ง ล้วนแต่มีการพัฒนาไปตามกระบวนการดังกล่าวข้างต้น

คู่ความขัดแย้งที่มากที่สุดให้ความสนใจก็คือความขัดแย้งในรูปแบบการผลิต ซึ่งเป็นการขัดแย้งระหว่างพลังการผลิตกับความสัมพันธ์ทางการผลิต และความขัดแย้งระหว่างชนชั้นในสังคม ซึ่งหากว่ากันถึงที่สุดแล้วแก่นแท้ในความขัดแย้ง ที่มากที่สุดให้ความสนใจก็คือความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มาร์กซ์เห็นว่าความขัดแย้งในรูปแบบการผลิตและความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคมมนุษย์ นั้นเมื่อถึงเวลาที่มีความพร้อมในด้านวัตถุวิสัย และด้านอัตวิสัยแล้ว ความขัดแย้ง ดังกล่าวก็จะคลี่คลายเป็นไปตามกระบวนการปฏิบัติพัฒนาการ และเมื่อถึงตอนนั้น สังคมมนุษย์ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพไปเป็นรูปแบบใหม่ที่ไม่มีความขัดแย้งในรูปแบบการผลิต ที่เรียกว่าสังคม คอมมิวนิสต์ อันเป็นสังคมที่ปราศจากชนชั้น

วิธีการปฏิบัติพัฒนาการของมาร์กซ์เป็นการคาดการณ์ของมาร์กซ์โดยอาศัยกฎ การปฏิบัติพัฒนาการเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ซึ่งสรุปเป็นแผนภาพ (ภาพที่ 2) ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 กระบวนการปฏิพัฒนาการของมากซ์

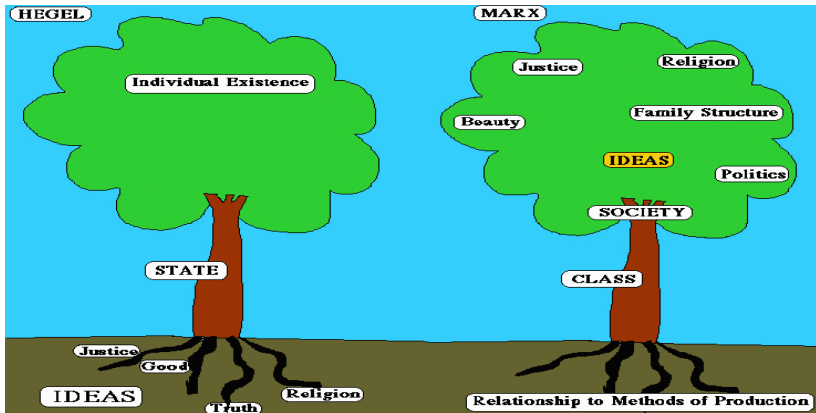
3. ตามโลกทัศน์ปรัชญาของเฮเกลที่ว่า ความแท้จริงมีแต่เพียง จิตสัมบูรณ์ ซึ่งมีภาวะที่ไม่อยู่นิ่งแต่จะพัฒนาตนเองไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งการพัฒนานั้นจะดำรงอยู่สามภาวะ คือ 1) ภาวะพื้นฐาน 2) ภาวะแย้ง 3) ภาวะสังเคราะห์โดยพลังที่ผลักดันให้เกิดการพัฒนา ก็คือ ความขัดแย้งภายในตนเองของจิตสัมบูรณ์โดยหลักปรัชญาของเฮเกลดังกล่าว มากซ์เห็นด้วยในส่วนที่ว่า สรรพสิ่งดำรงอยู่สามภาวะเช่นเดียวกับเฮเกล และเห็นด้วยในข้อสำคัญที่ว่า ความขัดแย้งภายในสรรพสิ่งเป็นพลังผลักดันให้สรรพสิ่งเกิดการพัฒนาก้าวหน้าไป แต่มากซ์ไม่เห็นด้วยกับเฮเกลในข้อที่ว่า ความแท้จริงคือ จิตสัมบูรณ์ ซึ่งเป็นอยู่อย่างภววิสัย ตรงกันข้ามมากซ์เห็นว่าความแท้จริงก่อนสิ่งใดคือ โลกวัตถุที่เป็นอยู่อย่างภววิสัย

ในส่วนของพลังผลักดันให้เกิดการพัฒนาของสรรพสิ่งที่มากขึ้นก็เห็นด้วยกับเฮเกลว่าคือความขัดแย้งนั้นก็เป็นเพียงการเห็นด้วยในหลักการทั่วไป แต่ข้อแตกต่างก็คือเบื้องหลังของความขัดแย้ง โดยเฮเกลเห็นว่าเป็นความขัดแย้งในทางความคิด ซึ่งพลังที่อยู่เบื้องหลังของความขัดแย้งก็คือเหตุผล แต่มาร์กซ์มองว่า เบื้องหลังของความขัดแย้งอันดับแรกเป็นพลังทางวัตถุ ส่วนพลังทางเหตุผลนั้นเป็นสิ่งสืบเนื่องที่เกิดตามมาในภายหลัง เพราะมาร์กซ์เห็นว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และโลกธรรมชาติคือโลกทางวัตถุ ดังนั้นโลกทางความคิดจึงมีที่มาจากโลกทางวัตถุ อันเป็นธรรมชาติ หากไม่มีพลังทางวัตถุ พลังทางเหตุผลก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้

เฮเกลและมาร์กซ์ต่างก็เห็นว่าความแท้จริงมีอยู่แล้วอย่างเป็นภววิสัย โดยเฮเกลเห็นว่าเป็นความคิด แต่สิ่งที่ทำให้เกิดการคิด คือเหตุผล แต่เหตุผลมีอยู่หลายระดับ ซึ่งจะพัฒนาตนเองไปตามกระบวนการพัฒนาการไปจนถึงเหตุผลระดับสูงสุด ซึ่งก็คือเหตุผลสูงสุด หรือเหตุผลแรกอันเป็นเหตุผลของโลก ส่วนโลกคือสิ่งที่ตามมา ดังนั้นโลกและปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ จึงมาจากเหตุผล ความคิดมีที่มาจากเหตุผล แต่ความคิดเป็นสาระของจิต ดังนั้นเหตุผลสูงสุดก็คือ จิตสูงสุด หรือที่เรียกว่า จิตสัมบูรณ์ ที่เป็นอยู่อย่างภววิสัยโดยไม่ขึ้นต่อสิ่งใดๆ ส่วนมาร์กซ์มองว่า สิ่งแท้จริงที่เป็นอยู่อย่างภววิสัยคือโลกวัตถุ สรรพสิ่งและปรากฏการณ์ต่างๆ แม้กระทั่งความคิด หรือเหตุผลเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาการทางโลกวัตถุ

มาร์กซ์ได้รับเอาปรัชญาปฏิพัฒนาการของเฮเกลมาปรับเปลี่ยนพัฒนาเป็นปรัชญาของตนเองที่เรียกว่า ปรัชญาวัตถุนิยมปฏิพัฒนาการ แล้วนำไปเป็นทางชี้แนะในการวิเคราะห์พัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ ซึ่งมาร์กซ์ได้พบว่าเบื้องหลังความขัดแย้งในสังคมมนุษย์มีมูลเหตุมาจากเศรษฐกิจซึ่งหากว่าจนถึงที่สุดแล้วก็คือรูปแบบการผลิตปัจจัยยังชีพของมนุษย์นั่นเอง การผลิตของมนุษย์ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคม ส่งผลให้รูปแบบของสังคมเปลี่ยนแปลงพัฒนาก้าวหน้าไปซึ่งกระบวนการพัฒนาทางสังคมนั้นมีขั้นตอนเป็นไปตามปรัชญาปฏิพัฒนาการของเฮเกล แต่ด้วยโลกทัศน์ปรัชญา ของเฮเกลกับมาร์กซ์มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นวิธีการในกระบวนการปฏิพัฒนาการของเฮเกลกับมาร์กซ์จึงแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดตรงกันข้ามด้วย กล่าวคือ

ในกระบวนการปฏิพัฒนาการ สำหรับเฮเกิล มูลเหตุ ของความขัดแย้งที่เป็นพลังเคลื่อนไหวในกระบวนการเป็นเหตุผลในระดับต่างๆอันเป็นนามธรรม แต่สำหรับมากซ์ มูลเหตุแห่งความขัดแย้งที่เป็นพลังเคลื่อนไหวในกระบวนการเป็นวัตถุในการดำรงชีพของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรม จุดเริ่มต้นของกระบวนการสำหรับเฮเกิล คือเหตุผลซึ่งก็คือความคิดหรือจิต อันเป็นนามธรรม ส่วนมากซ์ถือเอาวัตถุสสารซึ่งก็คือโลกธรรมชาติ และมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้น เฮเกิลแยกความคิดออกจากความเป็นอยู่โดยให้ความคิดอยู่เหนือความเป็นอยู่ และเป็นสิ่งกำหนดความเป็นอยู่ ส่วนมากซ์ถือว่าความเป็นอยู่ เป็นฝ่ายกำหนดความคิด เฮเกิลถือเอาสิ่งสูงสุดที่เห็นว่ามีอยู่แล้ว อย่างเป็นภววิสัยคือจิตสัมบูรณ์ เป็นที่ตั้ง กระบวนการปฏิพัฒนาการเป็นเพียงหนทางการไปสู่ความจริงสูงสุดโดย กระบวนการทางความคิดมีเหตุผลของมนุษย์เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการ กล่าวคือทุกอย่างเกิดจากสิ่งสูงสุดคือจิตสัมบูรณ์ แล้วจึงมาเริ่มวิวัฒนาการจากสิ่งต่ำสุดไปสู่จุดมุ่งหมายคือสิ่งสัมบูรณ์ ส่วนมากซ์เริ่มจากสิ่งต่ำสุดแล้วมุ่งไปข้างหน้าอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เฮเกิลมีจุดมุ่งหมายเพื่อการรู้แจ้งเห็นจริงในทางปรัชญา ส่วนมากซ์นอกจากเพื่อการรู้แจ้งเห็นจริงในทางปรัชญาแล้วกระบวนการยังเป็นการชี้้นำในการปฏิบัติอีกด้วย โลกทัศน์ปรัชญาที่แตกต่างกันของเฮเกิลกับมากซ์แสดงการเปรียบเทียบเป็นแผนภาพ (ภาพที่ 3) ได้ดังนี้

ภาพที่ 3 เปรียบเทียบความแตกต่างทางโลกทัศน์ระหว่างเฮเกิลกับมากซ์

สรุป

จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาสรุปได้ว่าความแตกต่างระหว่างวิธีการพัฒนาการของเฮเกลกับมาร์กซ์โดยหลักแล้วมีห้าประการคือ ประการที่หนึ่งแตกต่างในรูปแบบและทิศทางการเคลื่อนไหวของกระบวนการ ประการที่สองแตกต่างในองค์ประกอบที่เป็นพลังผลักดันในกระบวนการ ประการที่สามแตกต่างในขอบเขตของกระบวนการ ประการที่สี่แตกต่างเป้าหมายของกระบวนการ และประการที่สี่แตกต่างในด้านการใช้เหตุผลประกอบในกระบวนการ

ด้านรูปแบบและทิศทางการเคลื่อนไหวของกระบวนการ สำหรับเฮเกลนั้นมีรูปแบบก้าวไปข้างหน้าสูงขึ้นไปในลักษณะขั้นบันได และทิศทางการเคลื่อนไหวเป็นการย้อนคืนไปสู่สิ่งที่เรียกว่าจิตสัมบูรณ์ กล่าวคือ จิตสัมบูรณ์ เป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่งในโลก และสรรพสิ่งในโลกย้อนกลับคืนสู่ จิตสัมบูรณ์โดยกระบวนการพัฒนาการ ส่วนของมาร์กซ์มีรูปแบบก้าวหน้าไปในลักษณะเป็นเกลียวสว่าน หมุนวนเป็นวงกลมที่สูงขึ้น และบางขณะของกระบวนการอาจจะถอยหลังย้อนทิศทาง แต่ในที่สุดแล้วก็มุ่งไปข้างหน้าอย่างไม่มีจุดจบ

ด้านองค์ประกอบที่เป็นพลังผลักดันของกระบวนการ ของเฮเกลเป็นเหตุผลในระดับต่างๆ ของจิต จากความเป็นอิสระของเหตุผลจึงทำให้กระบวนการเคลื่อนไหวไปได้จากเหตุผลระดับต่ำคือเหตุในจิตอัตวิสัย ผ่านเหตุผลระดับสูงคือเหตุผลในจิตภาวะวิสัย จนถึงเหตุผลสูงสุดในจิตสัมบูรณ์ ส่วนมาร์กซ์องค์ประกอบที่เป็นพลังผลักดันของกระบวนการคือรูปแบบการผลิตเพื่อการดำรงชีพของมนุษย์ รูปแบบการผลิต เป็นอย่างไรก็จะเกิดรูปแบบสังคมที่สอดคล้องกับ รูปแบบการผลิตนั้นๆ ที่ผ่านตั้งแต่อดีตการผลิตเพื่ออัยชีพของมนุษย์เกิดขึ้นแล้วหลายรูปแบบและในอนาคตจะเกิด รูปแบบการผลิต แบบสังคมนิยมและจะนำไปสู่รูปแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ รูปแบบการผลิต ประกอบด้วย พลังการผลิต กับความสัมพันธ์ทางการผลิต พลังการผลิตเป็นตัวกำหนด ความสัมพันธ์ทางการผลิต แต่พลังการผลิต ประกอบด้วย พลังทางวัตถุ ดังนั้นหากจนถึงที่สุดแล้วพลังผลักดันของกระบวนการมาร์กซ์ก็คือพลังทางวัตถุนั่นเอง

ด้านเป้าหมายของกระบวนการ สำหรับเฮเกลนั้นเป็นการพอกตัวเองหรือพัฒนาตัวเองของสิ่งที่เรียกว่า จิตสัมบูรณ์ สรรพสิ่งในโลกเป็นเพียงการคลี่คลายหรือการแสดงออกของ จิตสัมบูรณ์ ที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ส่วนการเคลื่อนไหวพัฒนาของสรรพสิ่งต่างๆ ในโลกเป็นเพียงการพยายามกลับเข้าหาตนเองคือ จิตสัมบูรณ์ ซึ่งก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายเช่นเดียวกัน และเมื่อสรรพสิ่งต่างๆ เคลื่อนไหวพัฒนาไปเป็นภาวะเดียวกับจิตสัมบูรณ์ แล้ว จิตสัมบูรณ์ นั้นก็จะมี ความบริสุทธิ์หรืออยู่ในภาวะที่สูงกว่าเดิม แต่ของมากขึ้นเป้าหมายสูงสุดคือความ มีอิสรภาพที่แท้จริงของมนุษย์ซึ่งจะพบได้ในรูปแบบของสังคมที่เรียกว่า คอมมิวนิสต์ ที่ปราศจากชนชั้นและความขัดแย้งในทางผลประโยชน์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน กล่าวคือรูปแบบสังคมที่ผ่านมาและที่กำลังเป็นอยู่เป็นสังคมชนชั้นที่มีแต่ความ ขัดแย้งระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และในขณะที่เดียวกันองค์ประกอบต่างๆ ที่ปรากฏ เป็นรูปลักษณะทางสังคมก็กำลังพัฒนาไปตามกระบวนการซึ่งในที่สุดก็จะถึงรูปแบบ ของสังคมที่เรียกว่า คอมมิวนิสต์

ด้านขอบเขตของกระบวนการหรือวิธีการพัฒนาการของเฮเกลมีขอบเขต จากอดีตจนถึงปัจจุบันขณะเท่านั้น หมายความว่าวิธีการพัฒนาการของเฮเกล ไม่ได้ขยายไปถึงอนาคตได้แต่ขบวนการจะเป็นอยู่เพียงขณะปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็น แต่เพียงกระบวนการตีความประวัติศาสตร์เท่านั้น ส่วนวิธีการพัฒนาการของ มากซ์นั้นนอกจากจะเป็นการวิเคราะห์การเคลื่อนไหวของสังคมในอดีตและปัจจุบัน แล้วยังสามารถคาดการณ์ไปถึงอนาคตด้วย ดังเช่นที่มากซ์คาดการณ์ว่าในที่สุดแล้ว ก็จะได้ถึงรูปแบบของสังคมที่เรียกว่า คอมมิวนิสต์ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้น อย่างแน่นอนตามกระบวนการนั้น กระบวนการของมากซ์จึงเป็นการสร้างหรือวางรากฐานของประวัติศาสตร์ด้วย

ด้านการใช้เหตุผลในกระบวนการสำหรับเฮเกลมองว่าความแท้จริงที่เรียกว่า จิตสัมบูรณ์ หรือเหตุผลสูงสุด เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วอย่าง เป็นภววิสัย กระบวนการ พัฒนาการของเฮเกลเป็นกระบวนการของเหตุผลในระดับต่างๆ ที่มีเป้าหมาย เพื่อมุ่งไปสู่ เหตุผลสูงสุด อันเป็นความแท้จริง กระบวนการของเฮเกลจึงเป็นกระบวนการ ที่มุ่งไปสู่ความจริง ดังคำกล่าวของเฮเกลที่ว่า ความจริงคือสิ่งที่มีเหตุผล และ

สิ่งที่มีเหตุผลคือความจริง ดังนั้นการใช้เหตุผลในกระบวนการของเฮเกลจึงเป็นแบบนิรนัย ส่วนกระบวนการของมาร์กซ์มองว่าภายใต้เงื่อนไขที่แน่นอนหนึ่งได้เคยเกิดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาแล้ว ดังนั้นภายใต้เงื่อนไขเดียวกันย่อมจะเกิดเหตุการณ์ในทำนองเดียวกันจะนั้นในกระบวนการพัฒนาการของมาร์กซ์จึงเป็นการใช้เหตุผลแบบอุปนัย

ข้อสังเกต

เกี่ยวกับกระบวนการหรือวิธีการพัฒนาการของเฮเกลนั้น ในอดีตที่ผ่านมาเคยมีการถกเถียงกันระหว่างหมู่สานุศิษย์ฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาของเฮเกล ในประเด็นที่ว่ากระบวนการหรือวิธีการพัฒนาการมีจุดสิ้นสุด หรือว่าไม่มีจุดสิ้นสุด แม้ปัจจุบันในประเด็นดังกล่าวก็ยังคงมีความเห็นที่ไม่สอดคล้องกันในหมู่นักวิชาการด้านเฮเกล ผู้วิจัยมีความเห็นว่าหากกระบวนการมีจุดสิ้นสุดสมบูรณ์ก็จะเท่ากับว่า กฎ กับ กระบวนการ ชัดแย้งกันเอง จึงถือว่าเป็นความไม่สมเหตุสมผลอีกประการหนึ่งในด้านของมาร์กซ์ที่คาดการณ์สังคมมนุษย์เอาไว้ว่า เมื่อกระบวนการพัฒนาการก้าวไปซึ่งในที่สุดแล้วก็จะถึงสังคมในรูปแบบที่เรียกว่า คอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งในหมู่มนุษย์ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หากสมมุติเอาว่าเป็นจริงก็จะเท่ากับว่า กฎ กับ กระบวนการ ชัดแย้งกันเอง จึงถือว่าเป็นความไม่สมเหตุสมผลเช่นเดียวกัน ดังนั้นในประเด็นทั้งของเฮเกล และมาร์กซ์ ดังกล่าวจึงเป็นข้อปัญหาที่น่าจะมีการศึกษาวิจัยกันต่อไปอีก

เอกสารอ้างอิง

- สุภา ศิริमानนท์. (2536). **แคปิตะลิสต์: บทวิเคราะห์ระบบสังคมเศรษฐกิจแห่งสหรัฐอเมริกา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- Sayers, S. **Marx and the dialectal method: A critique of G.A. Cohen** [online] 2000 Sep 15 [cite 2005 Jul 23]. Available from: <http://www.Kent.ac.uk/secl/philosophy/ss/Cohen.pdf>
- Letters: Marx to Kugelmann. Written: London, 6 March, 1868. **Published: Gesamtausgabe**, International Publishers, 1942. Transcribe by Sally Ryan, from http://listserv.cddc.vt.edu/marxists/www.marxists.org/archive/marx/letter.../68_03_06.ht
- มาร์กซ์, คาร์ล. (2544). **สังคมนิยมของมนุษยชาติ วัตถุประสงค์**. (บุญศักดิ์ แสงระวี, ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ: ชมรมศึกษาวิทยาศาสตร์สังคม.
- Marx, K. (1867). **Capital volume 1**. (Samuel Moore and Edward Aveling — edited by Frederick Engels, Trans.). **Online Version: Marx/Engels Internet Archive** (marxists.org) 1995, 1999.
- พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. (2546). **ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Thomas, C. **Hegel: Dialectic Made Easy** [online] 2001 Jul 15 [cite 2005 Jul 23]. Available from: <http://www.duffymusic.com/articles/hegel.html>
- กีรติ บุญเจือ. (2522). **แก่นปรัชญาปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- Heineman, J. **Diagrams of Hegelian and Marxist philosophy** [online] 2004 Aug 5 [cite 2005 Jul 23]. Available from: http://www.kheper.net/topics/philosophy/Hegel_and_Marx.html